

Ośrodki szkoleniowe kandydatów na Cichociemnych

Ryszard M. Zając

Szkolenie przyszłych Cichociemnych na potrzeby Armii Krajowej odbywało się w wielu lokalizacjach, głównie w Wielkiej Brytanii. Proces szkoleniowy koordynował Oddział VI (Specjalny) Sztabu Naczelnego Wodza.

Kandydatów na Cichociemnych podczas II wojny św. szkolono w ok. 30 specjalnościach w ok. 50 ośrodkach szkoleniowych, głównie w Wielkiej Brytanii, ale także we Włoszech. Za rekrutację oraz szkolenie odpowiadała „ambasada Armii Krajowej” w Wielkiej Brytanii, czyli Oddział VI (Specjalny) Sztabu Naczelnego Wodza. Ośrodki te, także zlokalizowane w obiektach *Special Operations Executive* (SOE), oddanych do dyspozycji Oddziału VI (Specjalnego), funkcjonowały według polskich zasad oraz polskich programów szkoleniowych, w części miały polsko-brytyjskie dowództwo. Szkoleniem zajmowali się wyłącznie (z nielicznymi wyjątkami) polscy instruktorzy.

Brytyjski personel odpowiadał za kwestie gospodarcze, w tym zaopatrzenie i ochronę obiektów, natomiast Polacy za wszelkie kwestie związane z wyszkoleniem kandydatów na Cichociemnych. Niektóre ośrodki były wyłącznie polskie, bez brytyjskiego personelu (bez brytyjskiego nadzoru). Niektórzy kandydaci na Cichociemnych byli ponadto kierowani na kursy brytyjskie, prowadzone przez brytyjskich instruktorów, w brytyjskich ośrodkach SOE.

Polskie ośrodki szkoleniowe

Najsłynniejszym „flagowym” polskim ośrodkiem był oczywiście Audley End (STS 43, *Special Training School*, Specjalna Szkoła

Audley End, „flagowy” ośrodek szkoleniowy Oddziału VI (Specjalnego)

foto. elitiadwersji.org

Polmont, ośrodek szkoleniowy łącznościowców

Bealieu, ośrodek szkoleniowy z podstaw wywiadu

for. elitiadwersji.org

Treningowa), spora posiadłość oddana na wyłączność na potrzeby Oddziału VI (Specjalnego). Organizowano w nim kurs walki konspiracyjnej oraz kończący proces szkolenia – kurs odprawowy, nazywany też „Wyższą Szkołą Kłamstwa”. Mało kto ma świadomość, że największa liczba kandydatów na Cichociemnych nie była szkolona w Audley End, ale w ośrodku wstępnego szkolenia spadochronowego 1 Samodzielnej Brygady Spadochronowej (z tzw. małym gajem) – w Largo House (Upper Largo k. Leven, hrabstwo Fife, Szkocja, Wielka Brytania). Trzecim wyłącznie polskim ośrodkiem szkoleniowym dla kandydatów na Cichociemnych był ośrodek szkolący radiotelegrafistów i radiomechaników. Początkowo w rybackiej wiosce Anstruther (Szkocja), przy 1 SBS, potem w Auchtertool, później w Polmont.

Czwartym wyłącznie polskim ośrodkiem szkoleniowym była polska szkoła wywiadu, zakamuflowana pod nieciekawą nazwą „Oficerski Kurs Doskonalący Administracji Wojskowej” (Cichociemni nazywali ten kurs „szkołą gotowania na gazie”). Szkolenie odbywało się początkowo w tajnym lokalu przy Kensington Park Road W.11, w dzielnicy Bayswater w Londynie, a następnie w Glasgow – jak udało mi się ustalić – w budynku przy 1 Horselethill Street.

Paradoksalnie, obecnie stosunkowo najmniej znanym, wyłącznie polskim ośrodkiem szkoleniowym dla kandydatów na Cichociemnych jest baza nr 10, czyli Ośrodek Wyszczolenia w Ostuni (Włochy) funkcjonujący tam od 1944 r.

Początkowo także wyłącznie polskim był ośrodek STS 38 w Briggens, pracujący wówczas wyłącznie na polskie potrzeby. Szkolono w nim kandydatów na Cichociemnych specjalizujących się w legalizacji (czytaj: fałszowaniu dokumentów itp.). Był to także ośrodek fałszowania dokumentów (także banknotów, w tym okupacyjnych złotych), m.in. pod okiem doświadczonego polskiego fałszerza Jerzego Maciejewskiego, przedwojennego pracownika Samodzielnego Referatu Technicznego Oddziału II (wywiad) Sztabu Generalnego WP. Ogółem podczas wojny w tym ośrodku wytworzono ok. 275 tysięcy (sic!) różnych dokumentów dla ruchów oporu w okupowanej Europie.

Pierwsze miejsca szkoleń

Niewątpliwie pierwszym miejscem szkolenia skoczków do Polski był brytyjski ośrodek Inverlochy Castle k. Fort Wiliam (Highlands, Wielka Brytania), gdzie na kursie dywersyjno-strzelecko-minerskim przeszkolono pierwszych dziesięciu kandydatów na Cichociemnych. Mjr dypl. Jan Jaźwiński wspominał, iż opracował dla nich program szkolenia. Dwóch z nich – mjr pil. cc Stanisław Krzymowski oraz rtm cc Józef Zabielski skoczyli potem do Polski w pierwszej operacji zrzutowej „Adolphus”, w nocy 15/16 lutego 1941 r. z samolotu Armstrong Whitworth Whitley Z-6473.

Warto zauważyć, że zdecydowana większość ośrodków (zwłaszcza brytyjskiego SOE), gdzie szkolono kandydatów na Cichociemnych, nie była tworzona wyłącznie na potrzeby szkolenia polskich skoczków

TRAINING POLISH PARACHUTE TROOPS

for elitadwersji.org

A demonstration of parachute training for Polish troops which was given recently before Gen. Sikorski, the Polish Premier.

Fotografia z brytyjskiej prasy nt. szkolenia polskich skoczków

Londyn, siedziba Oddziału VI (Specjalnego)

do Kraju. Byli oni tam szkoleni „gościnnie”. Również część polskich ośrodków szkoleniowych nie została zorganizowana wyłącznie na potrzeby szkolenia kandydatów na Cichociemnych. Ośrodek wstępnego szkolenia spadochronowego Largo House (Upper Largo k. Leven, Fife, Wielka Brytania) ze słynnym „małym gajem” był ośrodkiem szkolenia 1 Samodzielnej Brygady Spadochronowej. Szkolono w nim wszystkich polskich skoczków spadochronowych, nie tylko kandydatów na skok do Polski. Podobnie polski ośrodek w rybackiej wiosce Anstruther (Fife, Szkocja, Wielka Brytania), w którym szkolono radiotelegrafistów i radiomechaników, był ośrodkiem funkcjonującym na potrzeby 1 SBS. Podobny charakter miał ośrodek w Dundee (City of Dundee, Szkocja, Wielka Brytania), gdzie organizowano polski kurs motorowy i łączności.

Pierwsze zajęcia w polskiej „szkole szpiegów” rozpoczęły się 4 kwietnia 1941 r. w prywatnym domu przy Kensington Park Road w Londynie. Oczywiście kurs miał charakter ściśle tajny, dlatego w celach kamuflażowym nazwano go niewinnie „Oficerskim Kursem Doskonalącym Administracji Wojskowej”. Z początkiem 1942 r. polską szkołę wywiadu przeniesiono do dość okazałego budynku w Glasgow. Ustaliłem, że funkcjonowała przy 1 Horselethill Street.

Od początku komendantem szkoły był ppłk dypl. Stefan Mayer, przedwojenny szef polskiego wywiadu i kontrwywiadu. Kursantów szkoliło jedenastu polskich wykładowców i instruktorów.

Zajęcia szkoleniowe z zakresu radiotelegrafii oraz radiomechaniki, dla kandydatów na Cichociemnych ze specjalnością w łączności, zorganizowano początkowo w 1941 r. przy 1 Samodzielnej Brygadzie Spadochronowej, w miejscu jej ówczesnego stacjonowania, tj. w rybackiej wiosce Anstruther. Pod koniec 1942 r. ośrodek rozpoczął swoje funkcjonowanie w pobliskim Auchtertool (w budynkach starego browaru), następnie w Polmont (Stirlingshire, Szkocja, Wielka Brytania). Podkreślenia wymaga, że niezależnie od rodzaju szkolenia, do Polski wysyłano wyłącznie najlepszych. Kursanci, którzy nie osiągnęli najlepszych wyników w szkoleniu, albo mieli pecha np. nabawić się kontuzji, byli dyskwalifikowani z lotu do okupowanej Polski. Jednak nie zostali „zmarnowani” – absolwenci polskiej szkoły szpiegów służyli w strukturach polskiego wywiadu poza Polską; podobnie łącznościowcy podejmowali służbę w polskich strukturach łączności w Wielkiej Brytanii oraz w innych placówkach radiołączności Oddziału VI (Specjalnego).

Ważniejsze ośrodki szkoleniowe (alfabetycznie)**Skróty:**

kz – kurs zasadniczy, **ks** – kurs specjalnościowy, **ku** – kurs uzupełniający, **kp** – kurs praktyczny

1. **Anstruther** (Fife, Szkocja, Wielka Brytania), polski ośrodek przy 1 SBS, 1941–1942, ks: kurs radiotelegrafistów, radiomechaników
2. **Airsag** (Meoble Lodge, Inverness-shire, Wielka Brytania, STS 25, STS 25 a, STS 26), kz: kurs dywersyjno-strzelecki
3. **Audley End** (k. Saffron Walden, Essex, Wielka Brytania, STS 43) „flagowy” ośrodek szkoleniowy Oddziału VI (Specjalnego), kz: kurs walki konspiracyjnej, odprawowy, od lipca 1942–1944
4. **Auchtertool** (Fife, Szkocja, Wielka Brytania), polski ośrodek, ks: kurs radiotelegrafistów, radiomechaników, 1941–1942
5. **Battersea** (*London Distric School of tactics street fighting wing*) ku: kurs walk ulicznych w zburzonej dzielnicy Londynu
6. **Bealieu** (Hampshire, Wielka Brytania, STS 31, STS 33, STS 34, STS 37B) ku: kurs podstaw wywiadu, szyfrów, mikrofotografii 1942–1944
7. **Birmingham** (Wielka Brytania) kp: brytyjski kurs bytowania (przetrwania)
8. **Blackpool** (Wielka Brytania) ks: kurs łączności, kp: praktyki dla łącznościowców
9. **Brickendonbury Manor** (Brickendon, Hertford, Hertfordshire, Wielka Brytania, STS 17, STS 18) ks: kurs pancerny na sprzęcie niemieckim, ku: komandosów, sabotażu
10. **Briggens** (k. Roydon, Wielka Brytania, STS 38), 1941–1942, kz: kurs walki konspiracyjnej, ku: mikrofotografii (STS 38, STS 60), przeszkolono łącznie z STS 43 oraz Ostuni 630 osób
11. **Cambridge** (Wielka Brytania), kp: praktyki piekarskie i cukiernicze w brytyjskich firmach
12. **Catterick Camp** (North Yorkshire, Wielka Brytania), ks: brytyjski kurs kierowania, strzelania, łączności czołgiem Valentine II
13. **Centrum Wyszukolenia Pancernego i Technicznego** (Catterick Camp, North Yorkshire, Wielka Brytania), ks: polski kurs pancerny / przeciwpancerny, kierowców,
14. **Chalfont** (St. Giles, Buckinghamshire, Wielka Brytania, STS 20B) ku: brytyjski kurs „czarnej propagandy”
15. **Dundee** (City of Dundee, Szkocja, Wielka Brytania), ks: polski kurs motorowy i łączności, przeszkolono 94 osoby
16. **Dunkeld** (nad rzeką Tay, Szkocja), ku: polski (przy 1 SBS) kurs przetrwania, tzw. korzonkowy
17. **Eddleston** (Szkocja, Wielka Brytania), ku: polska Wyższa Szkoła Wojenna
18. **Egham** (Wielka Brytania), *School Tank Technology*, ks: kursy pancerne na sprzęcie niemieckim
19. **Garramor House k. Loch Morar** (Highlands, Wielka Brytania, STS 25a), kz: kurs dywersyjno-strzelecki, minerski, 1942–1944, przeszkolono 208 osób
20. **Gaynes Hall** (St Neots, Wielka Brytania, STS 61), ku: brytyjski kurs łączności ziemia-lotnik ”Rebecca i S-Phone”
21. **Glasgow** (Wielka Brytania) ks: „Oficerski Kurs Doskonalący Administracji Wojskowej” (polska szkoła wywiadu)

22. **Glasgow** (Wielka Brytania) kp: polski kurs łączności, fotografii, mikrofotografii
23. **Glasgow** (Wielka Brytania) kp: brytyjski kurs bytowania (przetrwania)
24. **Guilford Wanborough Manor, Puttenham, Surrey** (Wielka Brytania, STS 7a, STS 5) kz: kurs badań psychotechnicznych 1942–1944, przeszkolono 194 osoby
25. **Hertford** (Wielka Brytania), ku: brytyjski kurs komandosów
26. **Hertford** (Wielka Brytania), ku: brytyjski kurs propagandy
27. **Hertford** (Wielka Brytania), kp: praktyki ogrodnicze w brytyjskich firmach
28. **Howbury Hall** (k. Waterend, Bedford, Wielka Brytania, STS 40 lub STS 41, STS 61), ku: kurs łączności Eureka, Rebecca & S-Phone
29. **Inverlochy Castle k. Fort Wiliam** (Highlands, Wielka Brytania STS 25, STS 26), kz: kurs dywersyjno-strzelecki, minerski, 1940–1941, przeszkolono 74 osoby
30. **Largo House Upper Largo k. Leven** (Fife, Szkocja, Wielka Brytania), kz: polski ośrodek wstępnego szkolenia spadochronowego („Małpi gaj”) 1 SBS, 1941–1944, przeszkolono łącznie z Ostuni 703 osoby
31. **Lethworth** (Wielka Brytania), kp: praktyki w brytyjskich fabrykach samochodów, praktyki kolejowe
32. **Liverpool** (Wielka Brytania) kp: brytyjski kurs bytowania (przetrwania)
33. **Londyn** (Wielka Brytania), kz: odprawowy (1941)
34. **Londyn** (Wielka Brytania), ks: „Oficerski Kurs Doskonalący Administracji Wojskowej” (polska szkoła wywiadu),
35. **Londyn** (Wielka Brytania), ku: polska Wyższa Szkoła Wojenna
36. **Londyn** (Wielka Brytania), Sztab Naczelnego Wodza, kp: polskie praktyki dla absolwentów Wyższej Szkoły Wojennej
37. **Londyn** (Wielka Brytania), ks: sztabów lotniczych
38. **Londyn** (Wielka Brytania), kp: praktyki spawalnicze w brytyjskich firmach
39. **Michley k. Newport Chichely Hall** (niedaleko Bletchley, Worcester Wielka Brytania, STS 46), kz: kurs odprawowy, 1943–1944
40. **Ostuni** (Włochy, Baza nr 10), kz: kurs walki konspiracyjnej, odprawowy, spadochronowy, 1944
41. **Polmont** (Stirlingshire, Szkocja, Wielka Brytania), ks: polski kurs radiotelegrafistów, radiomechaników, 1943–1944
42. **Ringway** (k. Manchesteru, Wielka Brytania, STS 51), kz: kurs spadochronowy, 1940–1944, przeszkolono łącznie z Ostuni 703 osoby
43. **Stanmore** (Instead House, Herendile House, Dover House, Wielka Brytania), ks: kurs łączności, kp: praktyki dla łącznościowców, od jesieni 1940
44. **Stevenage** (Wielka Brytania, STS 18, STS 37a) ku: brytyjski kurs domowego wyrobu materiałów wybuchowych (Home made devices course)
45. **Wardhouse** (Wielka Brytania), kp: polski kurs sportowy w górach

Lokalizacje nieustalone:

1. (Szkocja) ku: polski kurs szturmowy przy 3 baonie 1 SBS
2. ku: brytyjski kurs zmiany wyglądu zewnętrznego STS 15a
3. ks: kurs lotniczy na sprzęcie niemieckim

Largo House, fragment wstępnego szkolenia spadochronowego (skoki z wieży)

Audley End

Szczególnym ośrodkiem szkoleniowym kandydatów na Cichociemnych był oddany wyłącznie na polskie potrzeby brytyjski ośrodek Audley End (k. Saffron Walden, Essex, Wielka Brytania), w terminologii brytyjskiej oznaczony jako STS 43. Funkcjonował od lipca 1942, jego polskim komendantem był oficer Oddziału VI (Specjalnego) płk Józef Hartman. Komendantem brytyjskim był płk Terry Roper – Caldbeck. Polski komendant odpowiadał za proces szkolenia kandydatów na Cichociemnych; brytyjski komendant za sprawy administracyjne, w tym zakwaterowanie, zaopatrzenie i ochronę. W praktyce musieli ze sobą ściśle współpracować. W Audley End prowadzono dwa najważniejsze kursy: walki konspiracyjnej oraz kończący cykl szkoleń kurs odprawowy.

Kurs odprawowy (nie mylić z zaprawowym) był ostatnim kursem każdego cyklu szkoleniowego kandydatów na Cichociemnych. Jego celem było przekształcenie kandydata w konspiratora działającego w okupowanym kraju. W pierwszej kolejności uczono tworzenia tzw. legendy, czyli kompletnej, choć w sporej części zmyślonej, opowieści zawierającej kłamstwa logicznie pasujące do nowej, fałszywej tożsamości. Nazywano go „Wyższą Szkołą Kłamstwa”. Zwykle to właśnie w Audley End kandydaci na skoczków do Kraju byli zaprzysięgani na rotę AK przed skokiem do Polski.

Choć Audley End był niejako „flagowym” ośrodkiem szkoleniowym Oddziału VI (Specjalnego), wcale nie deprecjonuje to pozostałych ośrodków szkoleniowych. Każdy z nich miał do spełnienia określone funkcje. Ich spora liczba oraz różnorodność wynika wprost z różnorodności szkoleń, w jakich uczestniczyli kandydaci na Cichociemnych.

Trzeba pamiętać, że przez całą wojnę programy szkoleń modyfikowano, dostosowując je do potrzeb zgłaszanych przez dowódcę Armii Krajowej. Zmiany wynikały także nie tylko z modyfikacji koncepcji szkoleniowych, ale również np. z powodów organizacyjnych.

(Autor jest wnukiem Cichociemnego, twórcą portalu elitadwersji.org)

Sprostowanie

W marcowym numerze „Biuletynu Informacyjnego” (nr 3/2025), w artykule Pana Ryszarda M. Zajęca pt. *Hańba generała Tatara*, na str. 23 błędnie oznaczono ostatni akapit tekstu kursywą, przez co przypisano dr. Danielowi Koresiowi ten akapit oraz informację o odkryciu listu mjr. Utnika w Centralnym Archiwum. W rzeczywistości tekst oraz odkrycie jest autorstwa autora artykułu.

W kwietniowym numerze „Biuletynu Informacyjnego” (nr 4/2025), w artykule Pana Ryszarda M. Zajęca pt. *Ochotnicy z mocą charakteru*, na str. 25 błędnie zmieniono treść zdania „Jak wynika z mojej analizy, statystycznie każdy Cichociemny był poliglotą – znał prawie dwa języki obce”, zastępując je zdaniem „Jak wynika z mojej analizy, statystycznie niemal każdy Cichociemny był dwujęzyczny.”

Red.